

מתיקא כדובשא

על הצדיקים

מתוך 'אר הנצח – זידיטשוב'

הרה"ק רבי חנניה יום טוב טייטלבוים מסיגוט זצ"ל

באקאנטע ספר: קדושת יום טוב

יארצייט: כ"ט שבט תרס"ד (121 יאר צוריק) - דאנערשטאג תרומה

רבי חנניה יו"ט איז געבוירן געווארן ו' סיון תקצ"ו - 76 יאר נאך די פטירה פון בעש"ט הקדוש - צו זיין פאטער הרה"ק רבי יקותיאל יהודה דער בעל ייטב לב פון סיגעט. אין יאר תרכ"ד זייענדיג 28 יאר אלט איז ער געווארן געקרוינט אלס רב אין שטאט טעטש ווי ער האט געדינט 19 יאר און דערנאך איז ער געקרוינט גאווערן אלס ממלא מקום פון זיין גרויסן טאטען אין שטאט סיגעט.

דער הייליגער צאנזער רב פלעגט זיך פירן צו עסן גאר-גאר הייסע מאכלים, הרה"ק מ'סאטמאר זצ"ל (א זין פון דעם קדושת יו"ט) האט פארציילט אז אמאל זענען אנגעקומען קיין צאנז רבי אברהם אהרן (שפעטער רב אין קאלבסוב) און רבי חנניה יו"ט - צוויי קינדער פון ייטב לב - די צוויי זענען געזעצן ביים טיש אויף די צוויי זייטן פו דברי חיים, ווען מען האט אריינגעברענגט א בריעדיג-הייסע מאכל האט דער דברי חיים געגעבן לעפלעך פאר די צוויי ברודער אז זיי זאלן עסן מיט אים פון זעלבן טעלער. דער קדושת יו"ט האט גענומען דעם לעפל און געגעסן אבער זיין ברודער רבי אברהם אהרן האט נישט געקענט פארטראגן די היץ האט ער געבלאזן מיט די מויל אויף די עסן כדי עס זאל זיך אביסל אפקיהלן. שפעטער ווען דער קדושת יו"ט איז באקאנט געווארן האט זיין ברודער רבי אברהם אהרן אים

המשך בעמוד ב'

חיזודין ופרפראות

ליקוטי גידולי אברהם - מו"ה ר' גדלי' האפמאן שליט"א
לעיני אביו הרה"ח ר' אברהם בהרה"ח ר' משה צבי זייל

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (כא, א) צריך אדם לשים את משפטי האלוקים לפניו. עליו להקדיש את כל ה"אני" שלו בעבור המשפטים ולמסור את נפשו עליהם. זהו שאומר הכתוב: "לפניהם" - שיעמידו את המשפטים לפניהם, לפני קיומם העצמי... (קול שמחה)

וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו (כא, יח) שאלו לברזל מפני מה קולך נשמע כל כך בעת שמכים עליך, והזהב בעת שמכים עליו אין קולו נשמע כל כך? והשיב הברזל, הטעם פשוט כי הזהב לא מכה אותו הזהב שהוא אחיו, רק הברזל שהוא זר אליו מכה אותו, לכן אינו צועק כל כך בעת שמכה עליו, אבל הברזל, מכה אותו הברזל שהוא אחיו וקרובו. זה כואב מאוד, שאחים וקרובים יכו זה את זה, ולכן הברזל צועק מאוד בעת שמכה עליו ברזל אחר. (ילקוט הגרשוני)

ורפא ירפא (כא, יט) מכאן למדו חז"ל שניתנה רשות לרופא לרפאות. אמר על כך הגאון רבי חיים עוזר גרודזינסקי בצחות: אצל הקב"ה נאמר "כי אני ה' רופאך", לשון אחת של רפואה, שכן הקב"ה שולח לחולה את הרפואה והוא מבריא. אולם

המשך בעמוד ג'

זווית ראייה

מהמזבח המרומם לעבד עברי ואמה - מו"ה ר' ישעי' וויין שליט"א

מיוחד ומסומן רק לשם כך, אולי על איזה צל הר גבוה שקט ורגוע, לא בסמיכות להמוני מקריבי הקרבנות ועולי הרגלים, מה טעם לקבע את הסנהדרין דווקא ליד המזבח?

והעניין יתבאר על פי הדברים הבאים, מסופר על רבי ישראל סלנטר

המשך בעמוד ב'

המדרש), "ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח, לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש". וכבר עמדו על כך רבים מרבתינו המפרשים ותמהו על הדברים, מדוע ישנו צורך לשים את הסנהדרין דווקא ליד המזבח, במקום המקודש והנעלה ביותר שישנו, האם לא מתאים יותר לקבוע את מושב הסנהדרין במקום

פרשת יתרו מסתיימת בענייני המזבח - "ולא תעלה במעלות על מזבחי" וגו', ופרשתנו, פרשת משפטים, פותחת בדיני השונים והמגוונים של עבד עברי ושפחה עבריה.

רש"י בפסוק הראשון של פרשתנו מתקשה אודות הקשר שבין המזבח לבין הדינים הללו ומסביר (בשם

זווית ראייה

המשך מעמוד א'

זיע"א שבערב יום הכפורים פגש בתלמיד חכם וירא שמים גדול, שכל הימים הנוראים, החל מימי אלול היה חרד מאימת יום הדין, וכששמע את קול תקיעת השופר, היה מזדעזע, ואימה גדולה נפלה עליו, ומיום ליום גברה האימה והחרדה עד שעברו ימי ראש השנה ועשרת ימי תשובה, וכשהגיע ערב יום הקדוש יום הכפורים היה כולו אחוז אימה ופחד יום הדין, עד שכשפגש את רבי ישראל סלנטר זצ"ל, ועל אף שהיה ממקורביו, לא השגיח בו ולא נתן לו שלום. תמה לעברו רבי ישראל - אם אתה ירא מאימת יום הדין, מה אני אשם בזה?! הדרך הנכונה היא, הסביר לו רבי ישראל, שאף כאשר האדם עומד במדרגות הגבוהות ביותר של דביקות בה', גם אז חובה עליו לראות את הנעשה סביבו ולמלא את המוטל עליו כלפי מי שנמצא בחברתו.

ובדומה לכך סיפר מרן הגראמ"ש זצ"ל כי לאחר תפילת ליל יום כיפור ואמירת "שיר הייחוד" ברוב עם, עזבו בני הישיבה בראדן את היכל הישיבה ופרשו איש איש לענייניו. בהיכל הישיבה נותר בחור רווק בן שישים, שעקב מחלת ריאות שלקה בה לא נמצא לו זיווג והוא ישב עצוב

וממורמר. לפתע ניגש אליו מרן בעל החפץ חיים זיע"א והחל לשוחח עימו על הא ועל דא. החפץ חיים סיפר לו כיצד הוא עצמו התייתם מאביו בגיל צעיר מאד ואיך נאלץ להסכים ולהינשא לבתו של אביו חורגו למרות שהיתה מבוגרת ממנו, כדי לשמור על שלום הבית של אמו ובעלה השני. הוא אף הוסיף וסיפר לו על עוניו ותלאותיו וכיצד נאלץ להתמודד עם משכילי וילנא. ועם הכל, תמיד הקב"ה עוזר לי ונמצא איתי, כי אף אדם אינו יודע מה טוב עבורו ומה רע לו. כל חיי ייחלתי לעזרת הקב"ה ונוכחתי שהוא אוהז ביד ימיני ומנחני לטוב לי. כך ישב מי שעניני העולם היהודי כולו נשואות אליו מרן בעל החפץ חיים זיע"א ושוחח עם הבחור המבוגר, ניחם אותו בדברים, וכל זאת מבלי לדבר, בליל יום הכיפורים, ולו מילה אחת של תורה או ענייני מוסר ופחד הדין.

ובעומק הדברים נראה לבאר כי תורתנו הקד' רצתה ללמדנו יסוד מופלא. מטבעם של דברים כאשר אדם עוסק בעניינים העומדים ברומו של עולם, כגון, הקרבת קרבנות, כפרה על הכלל והיחיד, כאשר שרוי הוא בתחושת התרוממות רוח וקירבה עילאית להקב"ה, עלול הוא "לוותר" ולפספס אי אלו דינים "קטנים

ופעוטים" כביכול. לליבו יכולה להתגנב הרגשה פסולה של זלזול מסוים בדינים ובהלכות שאינם נראים לו באותה עת כשייכים לאותה התעוררות עילאית בה הוא שרוי, היצר הרע האורב לפתחו של כל יהודי באשר הוא יכול להכניס לו באותם רגעים קדושים מחשבות זרות מהן תצא תקלה כשיעבור הוא על אותם דינים. לכן באה תורתנו הקד' ואומרת, שאדרבה, דווקא בסמיכות לאותו מקום קדוש ונעלה, דווקא ליד המזבח ישנה חובה להעמיד סנהדרין כדי שיעמידו את הדת על תילה, יורו הוראה לישראל וילמדו אותנו את הדרך אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה לבלתי נזוז ממנו ימין ושמאל. דווקא כאן קיים צורך להזהירנו ולהורות לנו את הדינים "הפעוטים", או אולי אלו הנחשבים לפחות נעימים, כביכול, - עבד עברי שנמכר בגנבתו, רציעת אזנו במרצע, אמה העבריייה על שלל דיניה, פרטיה ודקדוקיה. כל אלו נדרשים לחיזוק ולאזכור דווקא ליד המזבח. באותו מקום עילאי ונעלה, עלינו להעמיד סנהדרין שיעוררו אותנו לזכור את "הדינים הפשוטים" של עבד עברי ואמה העבריייה, ועימם יתר המצוות היום יומיות של חיינו.

על הצדיקים

המשך מעמוד א'

געזאגט "דעמאלטס ווען דו האט געגעסן מיטן הייליגן רב האב איך שוין געוויסט אז דו גייסט זיין א רבי".

ווען דער קדושת יו"ט איז נאך געווען רב אין טעטש האט איינער פון די שטאטישע בעלי בתים אים מודיע געווען אז ער פארט פון

טעטש מיט זיין פריוואטען וואגען אויף שבת קיין זידיטשוב צום רבין רבי אייזיקל זיע"ע און צוריק קיין טעטש תיכף נאך שבת, און געזאגט 'אויב די רב וויל קען די רב מיטקומען, אבער איך פאר צוריק ארויס פון זידיטשוב תיכף נאך שבת!'. ביז דאן איז דער קדושת יו"ט געפארן נאר קיין צאנז דעריבער האט ער געפרעגט זיין טאטען דעם ייטב לב אויב ער זאל פארן קיין זידיטשוב. דער ייטב לב האט

אים גענטפערט 'זיכער זאלסטו פארן אבער זאלסט מיר דערציילן אלס וואס דו האסט געזעהן דארט'. פרייטאג צונאכטס ביים טיש האט דער קדושת יו"ט זיך איינגעקוקט אין די פנים פון צדיק און אין די התלהבות, התעוררות, קדושה וטהרה וואס ער האט געשפירט דארט און האט צו זיך געטראכט מיט צער 'קוים וואס איך האב יעצט זוכה געווען צו זעהן די פנים פון צדיק און אין נאך

המשך בעמוד ד'

אצל רופא נאמר "ורפא ירפא" - קודם הוא מנסה על החולה כל מיני מרשמים ותרופות, ורק אחרי שהמצב נהיה יותר גרוע והוא מרפא את אשר קלקל, אז הוא מוצא את הסיבה האמיתית ונותן רפואה למחלה הראשונה... (במחשבה תחילה)

אם המצא תמצא בידו הגנבה... שנים ישלם (כב, ג) פעם שאלו תלמידיו של ר' יוחנן בן זכאי את רבם: מפני מה החמירה התורה עם הגנב יותר מאשר עם הגולן? שהרי גנב משלם כפל, וגולן שנתפס אינו משלם כפל. ענה להם ר' יוחנן בן זכאי: הגולן שבא בגלוי, אינו מפקח לא מבני אדם ולא מהקב"ה. לעומתו, הגנב פוחד מבני אדם ולא מהקב"ה ולכן הוא מחויב לשלם כפליים. ר' מאיר המשיח זאת לשני בני אדם שערכו בעיר משתה, כל אחד בביתו. האחד הזמין את כל בני העיר אך לא את בני המלך. והשני לא הזמין לא את בני העיר ולא את בני המלך. שניהם זלזלו בכבוד המלך אך זה שהזמין את בני העיר ולא את בני המלך נענש יותר כי זלזל במלך יותר. כן הוא הנמשל, ולכן דווקא הגנב ישלם כפלים.

אלמנה ויתום לא תענון (כב, כא) בפסוק זה הוכפלו שלשה פעלים: "אם ענה תענה אתו... כי אם צעוק יצעק אלי... שמוע אשמע צעקתו". באר הרבי מקוצק, שכאשר מענים יתום ואלמנה, הרי הוא להם עינוי כפול והצער מעורר בהם את סיפורי יתמותם ואלמנותם, שאם היה האב חי לא היו מענים אותם, ונמצא שצערם כפול, לכן צעקתם כפולה והקב"ה אף ישמע אותם בכפילות.

אלמנה ויתום לא תענון... (כב, כא) מדרכו של עולם, כאשר אדם נקלע לצרה, הוא פונה תחילה לבקש עזרה מן הקרובים לו ביותר, בן אל אביו ואישה אל בעלה. לא כן אלמנה ויתום, הצועקים מיד אל הקב"ה, שאין להם קרוב ממנו. זהו שנאמר: "כי אם צעוק יצעק אלי" - צעקתו תבוא מיד אלי, ולכן מידת הדין נותנת כי "שמוע אשמע צעקתו". (רבי יצחק מוואלוז'ין זצ"ל)

אמרי גידולי יעקב שלמה

לעיני חמיו, הרה"ח ר' יעקב שלמה
בהרה"ח ר' שמחה בונם ז"ל צין

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (כא, א) פרש"י אשר תלמדם לא נאמר, אלא תשים, כשולחן ערוך ומוכן לפני האדם. אחד מחסידי השרף מקאצק ז"ע התנצל לפניו, אודות שכחה שיש לו והוא שוכח מה שלומד. אמר לו הרי"ם, הזדמן לך פעם שלקחת הכף לאכול ושכחת לשים הכף בפה רק נתת את הכף תחת האוזן? ענה החסיד הנ"ל איך יתכן לשכוח איך לאכול ושלא ליתן האוכל לפה, אשר בזה כל החיות של האדם? אמר לו הרי"ם, אם כן איך יתכן שאתה שוכח התורה אשר בזה תלוי כל חיות האדם, כי מזון הנשמה הוא כמו האוכל שהוא מזון הגוף. זה שאמר דוד המלך ע"ה (תהילים קיט, צג) לעולם לא אשכח פיקודיך כי בם חיייתי. (בית יצחק)

ורפא ירפא (כא, יט) מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות (ברכות ס, א). פעם אחת חלתה הרבנית רבקה, אשת הרבי מהר"ש מליובאוויטש ז"ל, במחלת ריאות, והפרופסור המומחה התייאש מסיכוייה להחלים. אמר על כך חותנה, היצמח צדק, כי מדברי חז"ל שאמר "שניתנה רשות לרופא לרפאות" יש לדייק שלרופא ניתנה

הרשות לרפא בלבד, אבל לא לייאש. פעם אחת באה אישה אל רבי יצחק אלחנן ז"ל, רבה של קובנה, ובכתה בכי תמרורים על שהרופא גילה את דעתו כי בעלה לא יחיה יותר משלושה ימים. השתומם הגאון: "ככה?! הוא הבטיח שלושה ימים?! ואני על עצמי אינני בטוח אפילו על יום אחד, כי אין האדם יודע את עתו..."

ורפא ירפא (כא, יט) כשהיה הגאון ר' מאיר שפירא מלובלין בארה"ב, התקשר לאחד הגבירים ושאל אם אותו גביר יכול לבוא אל הרב למלון. הגביר התנצל שכרגע תקפה אותו מחלת השפעת הוא אינו יכול לצאת מביתו. החליט הרב לערוך ביקור חולים אצל הגביר. כשפתח הגביר את הדלת לקול הנקישות, הוא עמד במלוא הדרו, בריא ושלם. אמר לו הרב מאיר שפירא: "עתה תצטרך לשלם פעמיים, פעם אחת תרומה לשייבה, מה שהייתה כוונתי בתחילה, ופעם נוספת דמי ריפוי, שהרי היכן היית מוצא רופא שירפא אותך כל כך מהר?!..." (רבי מאיר אומר)

אלמנה ויתום לא תענון (כב, כא) תלמידיו של רבי ישראל סלנטר ז"ל, באו אליו פעם בסמוך לחג הפסח, ושאלוהו מה הם ההידורים שעליהם לחזר אחריהם באפיית המצות. "הידור אחד יש לי" אמר רבי ישראל, שלא להכביד על האלמנה העוסקת בלישת הבצק, שכן עליה יש לאו מיוחד של "כל אלמנה ויתום לא תענון".

אלמנה ויתום לא תענון (כב, כא) כתב רש"י: הוא הדין לכל אדם אלא שדיבר הכתוב בהוה, לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם. אשה שסבלה מכאב שיניים, באה בליל שבת לפני הגאון רבי מאיר מיכל רבינוביץ זצ"ל (גאב"ד שאט, ומח"ס מאיר לעולם) לשאול אם מותר לה להשתמש בסממנים. השיב לה רבי מאיר כי אינו מוצא שום היתר לכך. חזרה

על הצדיקים
המשך מעמוד ב'

א טראפעלע - תיכף נאך שבת - דארף איך שוין אוועקפארן. בשעת די מחשבה לויפט אים אין קאפ דרייט זיך דער רבי ר' אייזיקל צו ר' חנניה יו"ט און זאגט "טעטש'ער רב מיר זענען אייך נישט מכבד מיטן בענטשן די וואך, איר וועט בענטשן ביי אונז אויפן כוס קומענדיגע שבת". דער קדושת יו"ט האט שוין יעצט געדארפט בלייבן אין זידיטשוב אויף נאך א שבת... נאך שלש-סעודות האט דער רבי ר' אייזיקל גערופן דעם קדושת יו"ט און אים געפרעגט "האט איר פארשטאנען די תורה?" האט דער קדושת יו"ט גענטפער "ניין, וועגן צוויי סיבות, איינס ווייל די רבי האט גערעדט זייער שנעל און צוויי ווייל איך האב נישט פארשטאנען די דברי קבלה". האט דער רבי ר' אייזיקל ארויסגענומען דעם ספר עץ חיים פון אר"י הקדוש און געלערנט מיטן קדושת יו"ט די הקדמה דערנאך האט דער

רבי ר' אייזיקל איבערגעזאגט די תורה אויף א אופן וואס דער קדושת יו"ט האט שוין פארשטאנען און דערנאך האט ער קובע געווען א צייט יעדן טאג במשך די וואך צו לערנען מיט אים אין ספר עץ חיים. דער בעה"ב וועלכער האט געברענגט דעם קדושת יו"ט איז טאקע צוריק אהיימגעפארן תיכף נאך שבת איבערלאזענדיג אין זידיטשוב דעם קדושת יו"ט און צוליב דעם וואס נישט אלעמאל האט מען געקענט צוקומען צום רבין ר' אייזיקל האט דער בעל בית אויך איבערגעלאזט א פעקל קוויטלעך וואס דער קדושת יו"ט זאל איבערגעבן פארן רבין ר' אייזיקל און ער האט ער האט אויך געבעטן דעם קדושת יו"ט איבערצוגעבן א בקשה צום רבין ר' אייזיקל אז די רבי "זאל אים אינזינען האבן". ווען דער קדושת יו"ט האט איבערגעגעבן די בקשה האט דער רבי ר' אייזיקל געזאגט "אייזיקל איז טאקע געקומען אויף די וועלט איך זאל איהם אין זינען האבן?

דעם באשעפער וועל איך אין זינען האבן!". ווען דער קדושת יו"ט איז צוריק געקומען צום טאטען דער ייטב לב און פארציילט וועגן די שיעורים אין ספר עץ חיים האט דער ייטב לב געזאגט "מיט דעם האט ער דיר מסמיך געווען צו זיין א רבי".

ווען דער קדושת יו"ט פלעגט ארויספארן פון שטאט סיגעט פלעגט ער פארן דורך "אונער-געסלעך" און פלעגט זאגן "דער רבי ר' אייזיקל פון זידיטשוב פלעגט ארומפארן צווישן די שטעטלעך אבער ווען ער איז באקאנט געווארן איז ער מער נישט ארויסגעפארן פון זידיטשוב זאגענדיג אז ער האט שוין מתקן געווען אלס וואס ער האט געדארפט מתקן זיין אויף די וועגן" און דער קדושת יו"ט האט אויסגעפירט, "יעצט ווען איך דארף נאך יא ארויספארן פון סיגעט ווייל איך האב נאך נישט גענדיגט מתקן זיין וואס איך דארף שעם איך זיך און דעריבער פאר איך דורך אינטערגעסלעך.

חיזודין ופרפראות
המשך מעמוד ג'

האשה לביתה. הנה לאחר שעזבה האשה את ביתו, נתיישב הרב שוב בדבר, ומצא מקום להקל, הוא כמובן לא ידע את מקום מגוריה של אותה אשה, אך ברצונו העז להקל את צערה וסבלה, הלך מבית לבית בעיירתו עד שהגיע לדירה ממנה בקע קול אנחת האשה. הוא דפק בדלת וכשביקשו לדעת זהות הדופק, ענה: אני מאיר מיכל, מצאתי היתר לאשה להשתמש בסממנים כדי להקל מכאבה". ואז חזר לביתו.

אם כסף תלזה את עמי את העני עמך (כב, כד) הרה"ק רבי משה לייב מסאסוב זי"ע דיבר פעם אחת על כך שכל מה שברא הקב"ה בעולמו נועד לשמשו ושצריך ואפשר לנצל כל דבר וכל מידה לעבודת הבורא. שאל אחד הנוכחים, שהיה גבאי צדקה: "איזו תועלת בעבודת ה' יש ממידת האפיקורסות?" השיב רבי משה לייב: "כשבא אליך עני ומבקש עזרה, אל תהיה פתאום מאמין גדול ותתחיל לומר לו בטח בה,

ה' יעזור. כאן עליך להשתמש במידת האפיקורסות, לחשוב שאין לעני הזה מושיע אלא אתה, ולעזור לו ככל יכולתך".

אם כסף תלזה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה (כב, כד) שאלו פעם את ר' אברהם זלמניס, תלמיד הסבא מנובהרדוק: "האם לאדם מותר ללוות כסף על סמך בטחון בה' שיעזור לו להחזיר את ההלוואה". ענה להם: "אם אדם זה היה מלווה כסף לחברו שאין לו כסף להשיב, על סמך שאומר לו, שמאמין בה' שיעזור לו כי אז מותר לו גם ללוות מאחרים על סמך זה".

מדבר שקר תרחק... (כג, ז) שום דבר לא היה לי כל כך קשה כמו העבודה כנגד השקר. י"ג שנים ארכה עבודתי, והיא שברה לי כל אבר וכל עצם, אבל יצאתי הימנה. 13 שנה לימדתי את לשוני לא לדבר שקר, לאחר מכן, עוד הייתי צריך 13 שנה כדי ללמדה כיצד לדבר אמת. (הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע)

מדבר שקר תרחק (כג, ז) הגאון רבי שלמה ברמן צ"ל (מראשי ישיבת פונאוויטש) היה נוהג

ללמוד כל השבוע בבית המדרש לא רחוק מביתו. אשתו הרבנית ביקשה ממנו לא לומר לה היכן מקום לימודו, שאם תדע ויבואו לחפשיו הרי אם תאמר איפה הוא לומד יבואו להפריע לו, ואם תאמר שהיא לא יודעת הרי זה שקר, ושקר אינה יכולה להוציא מפיה, לכן עדיף שלא תדע. (מתוך מאמר)

מדבר שקר תרחק (כג, ז) פעם אחת, כשערך השרף רבי אורי מסטרליסק זי"ע את שולחנו, נפלטה מפיו אנחת כאב עמוקה. כל השומעים הזדעזעו, והתעוררו למחשבות של תשובה ותיקון המעשים. אמר רבי אורי: "דעו כי האנחה שהשמעתי הייתה על כאב עז שתקף את רגלי, ועל כך נאנחת". את הסיפור הזה היה מספר תלמידו, רבי ישראל מהוסיאטין ז"ל, והיה מוסיף: "אף על פי שהחסידים התעוררו לתשובה מקול אנחתו של הרבי, בכל זאת בחר לומר להם את האמת, שהאנחה נבעה מכאב גשמי. הוא חיפש את האמת והתרחק מן השקר עד הקצה האחרון".